

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора педагогічних наук,
доцента Боярської-Хоменко Анни Володимирівни
на дисертацію Мартянової Марії Євгенівни
«Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Алена (Еміля-Огюста Шартъє) (1868-1951)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Актуальність теми виконаного дисертаційного дослідження.

Ефективна розбудова освітнього простору України потребує нового педагогічного бачення проблем виховання і навчання, пошуку оптимальних, перспективних шляхів гуманізації та індивідуалізації навчально-виховних реалій. Успішному вирішенню визначених завдань, насамперед, має сприяти ретельне вивчення, глибокий аналіз, об'єктивне висвітлення й переосмислення надбань видатних освітян і науковців, які віддали багато років свого життя педагогічній справі. У свою чергу, це дає більш ґрунтовно вивчати історико-педагогічні парадигми конкретних періодів, визначати провідні тенденції розвитку педагогічної думки, знаходити і в подальшому застосовувати педагогічно цінні ідеї минулого в умовах сьогоденного освітнього простору.

Фахівці з історії педагогіки приділяють багато уваги персоналісти ці як перспективному напрямку наукових досліджень та спрямовують зусилля на відновлення втрачених чи несправедливо пропущених сторінок історико-педагогічної науки.

Однією з постатей, яка заслуговує на увагу сучасних науковців є французький мислитель Ален (Еміль-Огюст Шартъє) життя якого відзначилось багатим педагогічним досвідом. Зокрема Ален (Еміль-Огюст Шартъє) став найбільш знаним та пошановуваним викладачем лицю Анрі IV (м. Париж), який свого часу займав лідируючі позиції в освітній галузі Третьої французької республіки і у стінах якого було виховано плеяду

видатних педагогів, філософів і літераторів (М. Александр, П. Боск, С. Вейль, Ж. Кангілем, А. Моруа, М. Тоеска та ін.).

Разом з тим у вітчизняній науковій думці педагогічна спадщина Алена (Еміля-Огюста Шартъє) залишалася недостатньо вивченою до цього часу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами.

Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідної теми кафедри освіти та управління навчальним закладом Класичного приватного університету «Розвиток творчої особистості в історії та теорії педагогіки» (державна реєстрація № 0114U006397) та кафедри іноземних мов Запорізького державного медичного університету «Лінгвістична та педагогічна парадигми у формуванні іншомовної комунікації студента медичного вузу» (державна реєстрація № 0116Y005351), одним із виконавців яких є авторка. Тема дисертації затверджена вченою радою Класичного приватного університету (протокол № 6 від 30 березня 2016 р.), узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології Національної академії педагогічних наук України (протокол № 5 від 14 червня 2016 р.)

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.

Дисертаційна робота М.Є. Мартянової є історико-педагогічним дослідженням, в якому *вперше*

уперше розкрито освітні, соціальні, політичні, історичні, економічні та інші чинники й детермінанти, що вплинули на формування педагогічної концепції Алена (ідеї, принципи, методи та засоби навчання й виховання), що мала важливий вплив на становлення освітньої галузі Франції першої половини ХХ століття; встановлено роль педагогічних ідей Алена в побудові сучасних європейських теорій, концепцій і технологій навчання й виховання; окреслено та спрогнозовано перспективи використання творчої педагогічної спадщини вченого, зокрема фундаментальні праці «Судження про освіту» та «Дитяча педагогіка», у системі української освіти.

Набули подальшого розвитку уточнення і конкретизація філософських і соціокультурних чинників та напрямів розвитку просвітницьких ідей європейської педагогіки другої половини ХХ століття; визначення внеску Алена в теорію та практику сучасної освіти.

Уведено в науковий обіг нові матеріали, невідомі та маловідомі джерела в українському науковому товаристві, зокрема наукові праці О. Ребула, Ф. Рішодо, М. Савін, Р. Лакруа, А. Баррала та інших, що є частковою ілюстрацією наукового шляху Алена; авторський переклад українською мовою публічних виступів вченого в ліцеях Корней, Лор'єн, Кондорсе.

Основні положення наукового дослідження можуть бути використані під час розробки концептуальних підходів до розв'язання актуальних проблем української педагогічної освіти в умовах її поступової інтеграції в європейський освітній простір, а також у ході реформ базової середньої освіти України задля дотримання основних позицій розвинутих країн Європи.

Матеріали дисертації можуть використовуватися для подальшого вивчення розвитку системи освіти країн Європи та світу крізь призму процесів гуманізації та інтернаціоналізації, у наукових розробках із проблем модернізації вітчизняної системи шкільної освіти відповідно до загальноєвропейських стандартів, загальної педагогіки, а також під час викладання таких навчальних дисциплін як «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Університетська освіта», «Педагогіка вищої школи», «Організація навчально-виховного процесу у вищій школі» та ін. Результати проведеного аналізу можуть бути використані у підготовці навчальних посібників, розробці спецкурсу «Філософія та історія освіти» для середніх і вищих педагогічних закладів освіти, а також застосовуватися для складання концепцій і розробки програм навчальних предметів загальноосвітніх шкіл.

Матеріали дослідження впроваджено в навчальний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (№ 2026/01.65/57 від 02. 08. 2021 р.),

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (№ 55-М від 10. 08. 2021 р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (№ 1307/01 від 19. 08. 2021 р.), Інституту вищої освіти НАПН України (№167/1 від 01. 07. 2021 р.).

Повнота викладення матеріалу дисертації

Зміст дисертації висвітлено в 17-ти публікаціях, із них: 8 відображають основні наукові результати дисертації (у періодичних виданнях інших держав 2 публікації), 8 – апробаційного характеру, 1 – побіжно відображає наукові результати дисертації. Усі публікації є одноосібними.

Основні положення й результати дослідження повідомляли та обговорювали на наукових і практичних конференціях: міжнародних: «Наука і вища освіта» (Запоріжжя, 2016), «Наука і вища освіта» (Запоріжжя, 2017), «Проблеми реформування педагогічної науки та освіти» (м. Херсон, 2017), «Сучасні тенденції розвитку науки» (м. Київ, 2018), «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (Чернігів, 2018), «Психологія та педагогіка: методика та проблеми практичного застосування» (м. Львів, 2020); всеукраїнських: «Сучасна освіта: методологія, теорія, практика» (Дніпро, 2018).

Ступінь обґрунтованості наукових положень

Обґрунтованість і вірогідність сформульованих Марією Євгенівною наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується комплексом методів: загальнонаукові (аналіз, синтез, інтерпретація) – з метою вивчення наукових переконань ученого для встановлення системи поглядів європейських та вітчизняних дослідників; метод порівняння дозволив наголосити на спільних та відмінних тенденціях у педагогічній концепції Алена (Еміля Огюста Шартъє) та провідних педагогів ХХ століття; історико-педагогічні (ретроспективний, хронологічний), які використовувалися під час вивчення життєвого та науково-педагогічного шляху Алена (Еміля Огюста Шартъє); пошуково-бібліографічний був застосований для опрацювання

публікацій та архівної літератури й задля надання логічної послідовності викладові творчого шляху вченого; контент-аналіз дав перспективу вивчити авторські документи з їх подальшою інтерпретацією; метод узагальнення дав можливість сформулювати висновки та обґрунтувати дидактичні умови реалізації ідей Алена (Еміля Огюста Шарт'є) у сучасному середовищі.

Дослідниця переконливо обґрунтувала вибір теми дослідження, визначила його об'єкт, предмет, мету і завдання. Достовірність отриманих результатів підтверджується їх апробацією на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях.

У ході дослідження було опрацьовано широку джерельну базу (294 позиції, з яких 139 – іноземними мовами), яка містить педагогічні та публіцистичні роботи Алена (Еміля Огюста Шарт'є), які висвітлюють ідеї вченого щодо засобів та етапів формування критичного мислення особистості та розвиток навичок її працездатності; праці філософів, педагогів, літераторів, у яких розглядаються умови та методи розвитку критичного мислення й оцінка педагогічної концепції французького освітянина; матеріали Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. М. Горького, Національної бібліотеки Франції (Bibliothèque Nationale de France), бібліотеки університету Сорбонни (La Bibliothèque interuniversitaire de la Sorbonne), онлайн бібліотеки Галліка (Gallica), Нью-Йоркської публічної бібліотеки (The New York Public Library); періодичні видання «La Dépêche de Rouen et de Normandie», «Mercure de France», «Revue de métaphysique et de morale»; мемуари сучасників і учнів Алена (Еміля Огюста Шарт'є); нормативні законодавчі акти, як-от: «Про освіту», «Програма соціально емоційного та етичного навчання», «Стратегія розвитку читання 2021–2025» та ін.). Це уможливило комплексне висвітлення різних аспектів досліджуваної проблеми, а саме: здійснити комплексний аналіз науково-педагогічної спадщини Алена (Еміля Огюста Шарт'є) та виявити

актуальність педагогічних ідей вченого для впровадження в сучасний освітній процес України.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення

Структура дисертаційного дослідження, її обсяг відповідають чинним нормативним вимогам щодо кандидатських дисертацій. Структурні компоненти дисертаційного дослідження (анотації українською та англійською мовами, вступ, 2 розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (294 найменування), п'ять додатків, три таблиці) є взаємопов'язаними. Логіка і послідовність викладу тексту дисертації у цілому розкривають розв'язання п'яти поставлених завдань. Загальний обсяг дисертації – 247 сторінок, основного тексту – 172 сторінки.

Дослідницькі матеріали, викладені у кожному з розділів дисертації, можна охарактеризувати як певні здобутки авторки у вирішенні проблем аналізу науково-педагогічної спадщини Алена, що унаочнюють теоретичну й практичну цінність виконаної Марією Євгенівною дисертаційної роботи.

У дисертації на основі архівних, маловідомих та опублікованих джерел здійснено комплексний аналіз науково-педагогічної спадщини Алена (Еміля-Огюста Шарт'є) (1868-1951 рр.), виявлено актуальність цінних педагогічних ідей видатного педагога для впровадження в освітній процес сучасної української школи.

У першому розділі визначено етапи життєвого та науково-педагогічного шляху вченого: етап становлення особистості педагога (1868-1886), етап самоідентифікації (1887-1891), етап адаптації до особливостей педагогічної та журналістської діяльності (1892-1903), етап формування власної концепції викладання (1903-1914), етап зміни ціннісних установок та відданості миролюбній філософії (1914-1917), етап публікаційної активності вченого (1918-1951).

Дисертанткою констатовано, що зміни в системі освіти Третьої французької республіки, які пов'язані з економічними, політичними,

соціальними процесами, справили значний вплив на становлення педагогічних поглядів Алена (Еміля-Огюста Шартє), а одним із його пріоритетних завдань стала розбудова шкільної освіти, доступної для всіх соціальних груп. Зазначено, що головними реформаторськими положеннями французької освіти кінця ХІХ ст., які вплинули на діяльність Алена (Еміля-Огюста Шартє) були відокремлення державної школи від церкви, більша свобода у визначенні змісту освіти, обов'язковий характер початкової освіти, гендерне об'єднання учнівського контингенту.

Разом з тим дослідницею виявлено, що участь Алена (Еміля-Огюста Шартє) у Першій світовій війні сприяла формуванню миролюбного світогляду педагога та засудженню будь-яких проявів мілітаризму. Зокрема у роботі конкретизовано основні принципи гуманістичного середовища й подолання конфліктів: принцип ввічливості, принцип захисту від пропаганди, боротьба з фанатизмом.

У першому розділі переконливо доведено, що вплив на формування педагогічних поглядів Алена (Еміля-Огюста Шартє) мали ідеї провідних європейських педагогів: П. Робена, М. Монтессорі, С. Френе, Е. Дюркгейма, Р. Штайнера, а теоретичним підґрунтям педагогічної концепції вченого стали ідеї Сократа, Б. Спінози, Ж.-Ж. Руссо; І. Канта, Р. Декарта.

У другому розділі роботи на основі аналізу праць Алена (Еміля-Огюста Шартє) окреслено першорядні напрями наукового пошуку вченого, а саме: вплив сімейного та шкільного виховання на формування особистості; виховання емоційного інтелекту (в термінах сучасних уявлень про даний феномен); основи викладацької майстерності; роль та модельні характеристики процесу читання; виховання морально-вольових якостей та формування світогляду.

Педагогічно цінним є те, що авторка акцентувала увагу на поглядах Алена (Еміля-Огюста Шартє) щодо питань емоційного виховання дитини. Так, М.Є. Мартянова розкрила такі переконання відомого французького педагогіка: три стадії сенситивності (емоція, пристрасть, почуття); емоційні

зміни у період дитинства, які Ален пропонував балансувати, залучаючи дітей до занять каліграфією, танцями і музикою; класифікація видів уваги (природня, афективна, активна, інтелектуальна) та деякі інші.

Варто відзначити що дослідниця визначила форми і методи роботи викладача, пропоновані Аленом: метод контрастних дій, використання алегорій, парадоксів, метафор, афоризмів для фокусування уваги та спрощення розуміння складних явищ; формування автономії класу, наданням допустимої свободи для виховання самостійності та відповідальності; використання методу сократівського діалогу, сумніву та навчальної дискусії для формування критичного мислення; впровадження у навчання методу «трьох речень» для формування навичок логічного та лаконічного висловлювання загальної ідеї.

Значну увагу у тексті роботи відведено аналізу поглядів Алена (Еміля-Огюста Шарт'є) на морально-вольові якості, які необхідно формувати в учнів у процесі шкільного навчання (мужність, цілеспрямованість, рішучість, самостійність, наполегливість, ініціативність, витримка) через зіткнення з перешкодами, які стимулюють мотиваційні, рефлексивні та емоційні процеси, написання есе та роздумів.

У другому розділі переконливо доведено, що педагогічна діяльність Алена (Еміля-Огюста Шарт'є) мала вплив на становлення і розвиток педагогічних поглядів професійну самореалізацію відомих діячів освіти та культури Франції (М. Александр, П. Бост, С. Вейл, Ж. Кангилем, А. Моруа, О. Ребул, М. Тоеска та інші) та інших країн Європи (порівняльний аналіз сімейного та шкільного виховання і навчання продовжували виконувати вчені К. Лабб, А Ван Зантен., К.-Ж. Тіліман, М. Нойеншвандер, Д. Тін, М. Дармона; проблеми емоційного виховання в освіті представлені в роботах, М.-С. Делафоса, А. Теуреля, Е. Гендаса, І. Котсу, Д. Неліса, Дж. Грегуар, Л. Колле, М. ДелГвідіса).

Цікавими є думки авторки дисертаційного дослідження щодо встановлення зв'язку між ідеями Алена (Еміля-Огюста Шарт'є) та сучасним

національним стандартом базової середньої освіти. Зокрема у тексті доведено, що перелік наскрізних умінь визначений стандартом (вільне володіння державною мовою та здатність читати з розумінням, математична, культурна, громадянська та соціальна компетентності, що виявляються у здатності висловлювати власну думку усно і письмово, конструктивно керувати емоціями та вміння долати труднощі) є своєрідним відображенням педагогічних поглядів французького педагога.

Особливу цінність роботи складає підрозділ 2.3., у якому розкрито перспективи використання педагогічних ідей Алена (Еміля-Огюста Шарт'є) у сучасній українській системі освіти: формування переліку рекомендованої педагогічної літератури для батьків; використання педагогічно цінних ідей відомого педагога щодо емоційного виховання; впровадження в освітню програму рекомендованого Аленом переліку художньої літератури; впровадження в шкільну програму курсів з розвитку медіаграмотності.

Таким чином, обсяг і зміст дисертації свідчать про глибоке вивчення досліджуваної проблеми та здійснення цілісного аналізу. Роботу оформлено відповідно до чинних вимог.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційне дослідження, вважаємо за потрібне висловити певні побажання та зауваження дискусійного характеру:

1. Позитивно оцінюючи напрацювання авторки щодо визначення етапів життєвого шляху Алена (Еміля-Огюста Шарт'є), доцільно було б чіткіше вказати критерії, які покладено в основу періодизації, що дало б можливість виокремити пріоритетні напрями діяльності у різні періоди і розкрити еволюцію педагогічних ідей.

2. На нашу думку, перший розділ дисертації дещо переобтяжений суб'єктивними судженнями авторки, які потребують більш докладного обґрунтування та підтвердження.

3. У другому розділі дисертантка докладно і аргументовано здійснила аналіз поглядів Алена (Еміля-Огюста Шарт'є) на розвиток

викладацької майстерності. На нашу думку, дослідження виграло б якби Марія Євгенівна більш чітко визначила професіограму викладача у контексті педагогічної та науково-просвітницької діяльності Алена (Еміля-Огюста Шартъє).

4. Для унаочнення порівняльно-педагогічного аналізу концепції Алена (Еміля-Огюста Шартъє) та сучасної української системи освіти варто було б подати узагальнюючу таблицю, що дозволили б лаконічно і стисло презентувати матеріали.

5. Схвально оцінюючи пропозиції творчого використання педагогічно цінних ідей Алена (Еміля-Огюста Шартъє) вважаємо, що варто було б виокремити пропозиції, які вже частково впроваджені у вітчизняну систему освіти, а які тільки потребують переосмислення і творчої реалізації.

Проте висловлені зауваження й побажання не зменшують загальної високої оцінки наукового рівня проведеного дослідження.

Загальний висновок.

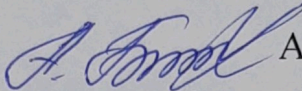
Дисертаційна робота Мартъянкової Марії Євгенівни «Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Алена (Еміля-Огюста Шартъє) (1868-1951)» є актуальним, самостійним завершеним і апробованим дослідженням, результати якого мають практичне значення для удосконалення і модернізації української освіти. Висновки дослідження можуть бути корисними у процесі творення безпечного та розвиваючого освітнього середовища.

Аналіз роботи та автореферату дає підстави стверджувати, що дисертація «Педагогічна та науково-просвітницька діяльність Алена (Еміля-Огюста Шартъє) (1868-1951)» за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною, вирішеними завданнями та практичним значенням відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету

Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р.), а її автор, Мартянова Марія Євгенівна, заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри освітології та
інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

 Анна БОЯРСЬКА-ХОМЕНКО

